

”Vi utgår alltid från individen”

*En kartläggning av skånska kvinno- och ungdomsjourers
arbete med stöd och skydd till våldsutsatta hbtq-personer*

Innehåll

Förord	4
Inledning	5
Medverkande aktörer och kartläggningens underlag	6
Hbtq-paraplyet	7
Rapportens disposition	8
Forskningsläge.....	8
Våldsutsatthet och sexuell läggning.....	10
Våld mot transpersoner	11
Hedersrelaterat våld och förtryck mot unga hbtq-personer.....	13
Lika och olika	13
Utgångsläge.....	14
Vad görs? Hur jourerna arbetar med målgruppen.....	15
Normkritik och intersektionalitet.....	16
Nekar inte någon hjälp	17
Särskilda satsningar för likvärdigt stöd	17
Upplevda utmaningar	18
Uppdrag och namn.....	19
Oro för perspektivkonkurrens.....	19
Språkbruk, eller ”alla är välkomna”	20
Samhällets bristande kunskap som hinder	22
Behovet av särskild kunskap	22
Interna förutsättningar	24
Vad görs inte? Vad saknas i arbetet med målgruppen?	25
Juridisk kompetens	25
Våld på andra arenor än den nära relationen	25
Tydliggöra uppdraget och vilket stöd som erbjuds	26
Metodstöd och verktyg.....	27
Hbtq-paraplyets delar – mer kunskap behövs	27
Hbtq på nationell nivå inom jourrörelsen	28
Vad saknas hos myndigheter?	28
Identifierade behov och tankar kring fortsatt arbete	30
Avslutande sammanfattning	32
Bilaga 1 – Frågor till deltagande jourer	34
Litteratur och lästips	35

Förord

RFSL Rådgivningen Skåne har länge arbetat för att hbtq-personer ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som alla andra i samhället. Många förbättringar har skett – men mycket återstår ännu. Aktuell forskning visar att det råder högre förekomst av våld i hbtq-personers nära relationer än i hetero- och cispersoners nära relationer. Samhällets starka hetero- och cisnormer bidrar simultant till att våldet sker och till att våldet osynliggörs. Fenomenet våld i nära relation förstås ofta i relation till mäns överordning där våldet syftar till att bevara kvinnors underordning. Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem och kvinnorörelsen har kämpat länge för att lyfta våldet från den privata sfären och synliggöra mäns ansvar för det våld som utövas. Denna historiska kontext påverkar hur vi förstår våld i nära relation och vilken politik som förs för att komma till rätta med det. Bilden utmanas och kompliceras av hbtq-personers våldsutsatthet i nära relationer. Är det möjligt för aktörer med ideologi och historia kopplat till denna förklaringsmodell att ge ett fullgott stöd och skydd? Vi tror att kunskap kring hbtq-personers våldsutsatthet kan komplettera och nyansera bilden av våld i nära relationer så att fler får hjälp. Ytterst är det dock politikens ansvar att förebygga våld i hbtq-personers nära relationer och förverkliga hbtq-personers rätt till likvärdigt bemötande.

Den svenska kvinnojourrörelsen har unik kompetens om och erfarenhet av våld i nära relationer. Därför bjöd vi in jourerna i vårt närområde – Skåne – till en heldagsworkshop för att prata om hur de arbetar med våld i hbtq-personers nära relationer. Vi gläds över det engagemang jourerna visade i sitt deltagande och vill tacka samtliga deltagare för deras medverkan. Förutom vilja och engagemang tydliggjorde diskussionerna att strukturella förutsättningar spelade stor roll för jourernas möjlighet att arbeta med målgruppen. Givet de begränsade resurser som råder inom den idéburna sektorn, inte minst för de organisationer som arbetar med människor vars rättigheter kränks, befann flera jurer i situationen att de var tvungna att prioritera vissa grupper framför andra. Hbtq-gruppen var för många inte den högst prioriterade gruppen. Ökade resurser och satsningar för att kunna erbjuda stöd och skydd åt hbtq-personer som utsätts för våld i nära relation är därför ytterst angeläget.

RFSL Rådgivningen Skåne vill tacka de medverkande jurer: ATIM kvinno- och tjejjour, Familjefridsjouren Höganäs, Femcenter, Helsingborgs kvinnojour, Malmö Kvinnojour, Noomi – hela människan, Skyddsjouren Ängelholm, Tjejjouren i Lund, Trans- och tjejjouren i Malmö.

Vi vill också rikta ett särskilt tack till Kvinnojouren Lund som både deltog och medarrangerade dagen. Tillsammans höjer vi kunskapen så att fler får rätt skydd och stöd.

Caitlyn Svorén, ordförande RFSL Rådgivningen Skåne

Žana Dončić, projektsamordnare RFSL Rådgivningen Skåne

Inledning

Hbtq-personer är mer utsatta för våld inom nära relation än befolkningen i övrigt. Trots det förbises och osynliggörs detta våld ofta i diskussioner om och satsningar mot våld i nära relationer. Samhällets starka hetero- och cisnormer både bidrar till våldet och till osynliggörandet av det. Våldet kan vara mycket likt det som kan finnas i heterosexuella relationer, men det kan också finnas dimensioner av våldet som särskiljer det från annat relationsvåld. Våldet kan till exempel ha rötter i hatmotiv och falla inom hatbrottslagstiftningen, även när våldet utförs i den nära relationen. Den begränsade forskning som finns visar att gruppen hbtq-personer i högre grad utsätts för våld i nära relation än gruppen heterosexuella kvinnor, som annars är den grupp som många våldsförebyggande och stödjande insatser riktar sig till. Det finns alltså anledning till ett särskilt fokus på våld i hbtq-personers nära relationer.

Våld av alla slag, på alla nivåer, är ett omfattande problem i samhället med grava konsekvenser. Våld i nära relationer är en särskild sorts våld som till viss del får andra konsekvenser än det våld som utövas i offentligheten av okända personer. Våld i nära relationer förstås ofta i heterosexuella termer, och mäns våld mot kvinnor är ett erkänt och allvarligt samhällsproblem. Frågan har under de senaste decennierna förflyttats från den privata sfären till att ses som ett ansvar för samhället. Våldet adresseras exempelvis i det sista av de sex nationella jämställdhetspolitiska målen.

Kvinnojourer, och verksamheter som har rötter i kvinnojoursrörelsen men som nu kallar sig något annat, är experter på våld i nära relationer. Dessa verksamheter har utvecklats under flera decennier där samhället visat oförmåga att hantera problematiken. Jourerna har arbetat för att möta de behov som uppstått – till exempel har många jourer under senare år inkorporerat arbete med att möta hedersvåld och ge skydd och stöd åt våldsutsatta. RFSL Rådgivningen Skåne möter ofta hbtq-personer som utsätts för våld. Organisationen har identifierat en lucka kring vart dessa personer kan vända sig för att få stöd och hjälp just kring våldsutsatthet i nära relation. RFSL Rådgivningen Skåne har också noterat en generell kunskapsbrist i frågan. Jourerna i Skåne inkluderar hbtq-personer i sin målgrupp men vittnar om att de sällan möter gruppen, trots den konstaterat höga våldsutsattheten. Här identifierades ett glapp mellan verksamheterna och frågan om hur jourerna, i sin egenskap av att vara experter på våld i nära relationer, arbetar med målgruppen väcktes. Syftet med denna kartläggning är således att presentera en bild av hur jourerna i Skåne arbetar med målgruppen hbtq, vilket arbete som görs i dagsläget, vilket arbete jourerna menar att de inte gör och vilka behov och brister som jourerna själva identifierar. Kartläggningen fungerar därmed också som ett möjligt underlag för att åtgärda brister och luckor och skapa bättre förutsättningar för att erbjuda våldsutsatta hbtq-personer stöd och hjälp genom exempelvis kunskaps- och kompetenshöjning samt metodstöd.

Medverkande aktörer och kartläggningens underlag

Initiativet till föreliggande kartläggning togs av RFSL Rådgivningen Skåne under hösten 2018. Ett samarbete inleddes med Kvinnojouren Lund, som uttalat arbetar med hbtq-frågor, och som stod som medarrangör till den heldagsworkshop som ligger till grund för kartläggningen. Samtliga kvinnojourer och ungdomsjourer i Skåne, 13 stycken, bjöds in till dagen och 11 tackade ja. På dagen för workshopen fick fem jourer förhinder och av dessa besvarade fyra jourer frågorna skriftligt.

Workshopen utgick från åtta tematiska frågor som skickades ut till deltagarna på förhand¹. Dagen inleddes med att samtliga närvarande fick presentera sig själva, sin verksamhet och ge en översiktlig bild av hur arbetet med hbtq-personer såg ut i dagsläget. Deltagarna delades därefter in i grupper för att diskutera de på förhand givna frågorna. Samtliga diskussioner dokumenterades genom anteckningar och inspelning. Under dagen stod RFSL Rådgivningen Skåne också för en kort sammanfattning av forskningsläget gällande våldsutsattheten för hbtq-personer. Diskussionsgrupperna fick också till uppgift att identifiera behov i sitt eget och andras arbete för att förbättra bemötandet och stödet till våldsutsatta hbtq-personer.

Deltagarna räknades in i grupper, som fick varsin färg. Anteckningar från respektive grupp tillgängliggjordes för författaren till denna rapport. I anteckningarna synliggjordes inte vilka jourer som deltog i vilken grupp. Inspelningarna av diskussionerna avidentifierades genom att inspelningarna gavs andra namn än gruppnamnen. Syftet med kartläggning är alltså inte att ge en bild av hur enskilda jourer arbetar, utan en sammantagen bild av hur arbetet generellt ser ut. I texten som följer kan det finnas tillfällen då enskilda jourer kan identifieras utifrån att de har en särskild verksamhet som utmärker dem gentemot andra, men i de fall då detta lyfts fram har det enbart syftet att visa hur arbete kan bedrivas för att skapa en positiv skillnad för den aktuella målgruppen.

Som ett led i ambitionen att avidentifiera deltagarna, och för att underlätta för läsaren, kommer begreppen *ungdomsjour* och *kvinnojour* användas genomgående. Till viss del är detta missvisande. En del av ungdomsjourerna vände sig till alla ungdomar, medan andra hade mer uttalade målgrupper, såsom tjejer och/eller transpersoner, vilka alltså inte själva benämnde sig som just ungdomsjourer. Inte heller alla jourer som i kartläggningen omnämns som kvinnojourer använder själva detta namn för att benämna sin verksamhet. Det som utmärker majoriteten av dessa jourer är deras långa erfarenhet av arbetet med våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor. Majoriteten hade också sina rötter i kvinnojoursrörelsen och tillhör någon av de två riksorganisationerna för kvinnojourer. Trots andra självvalda namn benämns de som grupp inom ramen för denna kartläggning därför som just kvinnojourer.

¹ Frågorna redovisas i bilaga 1

Hbtq-paraplyet

Hbtq används inom kartläggningen som ett icke uttömmande samlingsbegrepp för personer som inte lever i enlighet med eller identifierar sig inom dominerande hetero- och cisnormer i samhället. Begreppet inkluderar kön och könsuttryck, sexualitet och relationsbildning. Dessa är i sig inte enkla begrepp, och den som vill arbeta med hbtq-personer som målgrupp kan med fördel fördjupa sig i dem. Kort och förenklat kan sägas att kön handlar om juridiskt kön, biologiskt kön, socialt kön och könsidentitet där det biologiska könet utgörs av sammansättningen av hormoner och kromosomer samt genitalier och inre könsorgan. Könsuttryck handlar till stor del om socialt och psykologiskt kön, alltså vilket kön en själv identifierar sig som och hur en väljer att uttrycka det – vilket påverkar hur andra människor tolkar detta könsuttryck. Sexualitet innefattar långt mycket mer än det som vanligen kallas sexuell läggning, men inom hbtq-paraplyet är det ofta till just sexuell läggning som associationerna går. Nedan definitioner är hämtade från RFSL.se²

H	Homosexualitet = En person som har förmågan att bli kär i och/eller attraherad av någon av samma kön.
B	Bisexualitet = En person som har förmågan att bli kär i eller attraherad av människor oavsett kön kan kalla sig bisexuell.
T	Trans = En transperson är en person som inte alls eller delvis inte identifierar sig med det kön en har fått tilldelat vid födseln. Att vara transperson kan också innebära att en inte följer rådande normer för hur en person med ett visst juridiskt kön ska vara, förutsatt att personen själv identifierar sig som transperson. Ordet <i>trans</i> är latin för "överskridande". Transperson är ett paraplybegrepp med många undergrupper och det går att vara transperson på många olika sätt. Begreppet rör könsidentitet och könsuttryck och har ingenting med sexuell läggning att göra.
Q	Queer = Queer kan innebära olika saker. Begreppet grundar sig i kritik mot idéer om normalitet i fråga om kön och sexualitet och hur vi placeras i olika kategorier som alla tar utgångspunkt i heterosexualitet och könsbinaritet som norm. Med andra ord ett ifrågasättande av dominerande idéer om hur människor ska leva i sexuella relationer och andra relationer, hur vi ska bilda familj, hur vi ska uttrycka kön osv.

² <https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>

Rapportens disposition

Föreliggande rapport är tematiserad efter de svar som framkom under workshopdagen. Efter en kort summering av det aktuella forskningsläget i fältet redogörs för de diskussioner som fördes under dagen. Rapporten följer inte de på förhand givna frågorna, även om svaren på samtliga står att finna i nedan stycken. Istället är den tematiserad på så vis att den startar i det utgångsläge som deltagarna redogjorde för i början av dagen, för att sedan övergå till att visa på det arbete som görs för målgruppen i dagsläget. Detta arbete kategoriserades utifrån de huvudsakliga punkter som deltagarna lyfte som viktiga i sina diskussioner. Därefter redogörs för utmaningar som jourerna upplevde i det egna och andras arbete med målgruppen hbtq. Det är framför allt strukturella utmaningar som jourerna som enskilda aktörer och organisationer har svårt att förändra, men som likväl påverkar deras möjligheter att bedriva ett hbtq-inkluderande arbete fullt ut. Inom nästa stycke, som berör vad jourerna anser saknas i arbetet med målgruppen, redogörs först för vad jourerna identifierat saknas inom deras eget arbete, medan de brister de noterat hos myndigheter följer därpå i ett eget stycke. Innan den avslutande summeringen sammanställs jourernas tankar kring fortsatt arbete och identifierade behov i frågan i en punktlista.

Forskningsläge

Enligt Folkhälsomyndigheten har hbtq-personer sämre hälsa, både fysisk och psykisk, än den övriga befolkningen. Anledningen är att hbtq-personer utsätts för fördomar, diskriminering och våld på grund av omgivningens negativa föreställningar om sexuell läggning och könsidentitet³. Som vi sett ovan är hbtq-personer också mer utsatta för våld i nära relationer är andra personer och även här finns en tydlig koppling till den minoritetsstress som samhällets starka hetero- och cisnormer leder till. Normerna får en rad konsekvenser såsom självstigma, lägre grad av socialt stöd, samt sämre bemötande i kontakter med myndigheter, hälso- och sjukvård, på arbetsplatser och i sociala sammanhang – vilket leder till misstro till omgivningen och samhällets aktörer. Dessa är alla riskfaktorer för våld, och innebär dessutom att den som utsätts för våld i en nära relation har sämre förutsättningar att erhålla det stöd och skydd den behöver.

Våld i nära relationer beskrivs vanligtvis som ett problem som har att göra med kön, inte sällan som synonym till "mäns våld mot kvinnor". Det berörs i det sjätte nationella jämställdhetspolitiska målet, som tydligt könar våldet. Eftersom mycket av våldet i samhället är könat är detta viktigt att benämna för att synliggöra strukturer, men ett sådant tydligt könande innebär ett osynliggörande av det våld som sker i icke heterosexuella eller cisnormativa relationer. Osynliggörande – att inte bli sedd, erkänd och bekräftad för den en

³ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/sexuell-halsa-hivprevention/hbt/>

är – är en form av våld, som riskerar drabba våldsutsatta hbtq-personer i dubbel bemärkelse. Dels drabbar det inom en våldsam relation och dels från samhället i stort då relationen och våldet inte erkänns. Att synliggöra det våld som hbtq-personer utsätts för är därför ett viktigt steg i att främja gruppens mänskliga rättigheter, eftersom det är ett första led i att också börja åtgärda problemet och motverka våldet. Eftersom våld i hbtq-personers relationer osynliggörs på ett övergripande plan i samhället saknas det generellt sett också kunskap om våldet. En del forskning finns, men den är otillräcklig då den varken är tillräckligt djup eller bred för att arbeta kvalitativt och kunskapsbaserat med frågan. Höjd kunskap är därför en förutsättning för att kunna arbeta mot våldet och kunna erbjuda våldsutsatta hbtq-personer det stöd, skydd och hjälp de har rätt till. Nedan följer en kort sammanfattning av det nuvarande forskningsläget.

Mycket av forskningen kring hbtq har fokuserat på identitetskapande, komma-ut-processer och samhällets bemötande snarare än på partnerrelationer och eventuellt våld därinom. Trots att vissa satsningar gjorts saknas det alltså fortfarande mycket forskning om våld som hbtq-personer upplever. Detta har bidragit till osynliggörandet av våldet i hbtq-personers nära relationer. Mycket av den forskning som finns tillgänglig är dessutom gjord i andra länder. Några nämnvärda publikationer har gjorts i Sverige, däribland studien *Våldsamt lika och olika – Om våld i samkönade parrelationer* som gavs ut 2006 och som senare omarbetades till en populärvetenskaplig skrift under namnet *Våldsamt lika och olika – En skrift om våld i samkönade parrelationer* (2008). 2009 gav NCK⁴ ut *Våld i samkönade relationer – en kunskaps och forskningsöversikt* och 2018 kom *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*, också den av NCK. Forskningsläget som presenteras i detta avsnitt bygger på den senare skriften. Samtliga skrifter, även den sistnämnda, poängterar bristen på forskning inom fältet. Flera kommenterar också svårigheten att få fram relevant och generaliserbar forskning i ett land som Sverige som inte registrerar sexuell läggning och som enbart erkänner två juridiska kön. Därmed inte finns statistiskt underlag att tillgå. Flera av de studier som forskningen bygger på utgår från ett selektivt urval, inte ett representativt. Det som framgår av den forskning som finns, både svensk och internationell, är att i jämförelsen mellan hbtq-personer och hetero- och cispersoner är den förra gruppen mer våldsutsatt i nära relationer.

I NCK:s publikation från 2018 delas forskningen in i ”våldsutsatthet och sexuell läggning”, ”våld mot transpersoner” och ”hedersrelaterat våld och förtryck mot unga hbtq-personer” och denna uppdelning behålls i den summering som görs av nedan.

⁴ Nationellt centrum för kvinnofrid

Våldsutsatthet och sexuell läggning

I NCK:s rapport *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt* redogörs en sammanställning som visar våldsutsatthet gällande verbalt, kontrollerande, fysiskt och sexuellt våld av partner för bisexuella, homosexuella och heterosexuella män och kvinnor. I denna framkommer att av samtliga grupper är bisexuella kvinnor överlägset den mest utsatta för samtliga former av våld. Med undantag för sexuellt våld var även homosexuella kvinnor mer våldsutsatta än heterosexuella kvinnor, men skillnaden mellan dessa två grupper var inte lika stor som mellan dem och gruppen bisexuella kvinnor. Bisexuella kvinnor hade också i högre grad än homo- och heterosexuella kvinnor utsatts för samtliga våldsformer. Siffror gällande bisexuella kvinnor visade att de i högre utsträckning än homo- och heterosexuella kvinnor utsatts för sexuellt våld och våldtäkt, och att de som grupp varit yngre än andra grupper när de utsattes för våldtäkt.

Bland grupperna av män var bisexuella män mest utsatta för verbalt våld, medan homosexuella män var marginellt mer utsatta för kontrollerande våld. En mer betydande skillnad fanns när det gällde fysiskt våld, där homosexuella män var utsatta i dubbelt så hög grad som bisexuella män, medan skillnaderna mellan dessa grupper var små när det gällde sexuellt våld. Heterosexuella män visade på betydligt lägre grad av utsatthet i samtliga kategorier av våld, men rapporterade likväl förhållandevis höga siffror gällande verbalt och kontrollerande våld.

För samtliga grupper sammanföll utsatthet för sexuellt våld med utsatthet för de andra våldsformerna. Gällande det sexuella våldet riktat mot bisexuella personer var förövaren i denna studie i samtliga fall en manlig partner, medan de andra våldsformerna oftare visade sig utföras av en partner av annat kön.

I FRA⁵:s studie om våld mot kvinnor inom EU från 2014 valdes att inte differentiera grupperna på samma sätt. Istället kategoriserades de svarande som "heterosexuella kvinnor" och "icke-heterosexuella kvinnor" och följande siffror framkom:

	Icke-heterosexuella kvinnor	Heterosexuella kvinnor
Fysiskt eller sexuellt våld av nuvarande eller tidigare partner sedan 15 års ålder	48%	21%
Psykiskt våld av nuvarande eller tidigare partner sedan 15 års ålder	70%	43%
Fysiskt eller sexuellt våld av en annan person än en partner sedan 15 års ålder	50%	21%
Sexuella trakasserier sedan 15 års ålder	78%	55%
Stalking sedan 15 års ålder	36%	18%
Fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld före 15 års ålder	57%	35%

(NCK 2018)

NCK:s rapport från 2018, som informationen ovan är hämtad från, hade ett särskilt uppdrag att fokusera på bisexuella kvinnor, framför allt unga, eftersom denna grupp löper högst risk att utsättas för våld. Sammanfattningsvis kan dock sägas att bisexuella kvinnor och män, samt personer som inte vill kategorisera sin sexualitet inom traditionella könsramar, sammantaget är mest utsatta för våld i partnerrelationer. Även homosexuella kvinnor och män är generellt mer utsatta för våld i partnerrelationer än heterosexuella män och kvinnor, där det i den senare gruppen finns en tydlig skillnad i utsatthet mellan kvinnor och män i enlighet med vad jourrörelsen länge känt till.

Våld mot transpersoner

Flera av de undersökningar som ligger till grund för NCK:s rapport visar att gruppen transpersoner i hög grad är våldsutsatta, av både okända personer, familjemedlemmar och partners. Liksom grupperingar gällande sexuell läggning är det de personer som befinner sig bortom den tydliga binariteten man/kvinna som är mest utsatta. Internationella studier visar

⁵ European Union Agency for Fundamental Rights

att nära hälften av transpersoner någon gång utsatts för sexuella övergrepp där majoriteten utsatts av en vän eller bekant. NCK:s rapport hänvisar till en rapport som 2016 publicerades i USA där det också tydligt framkom att många transpersoner drabbades av multipel utsatthet, som ett intersektionellt perspektiv kan hjälpa oss att se. I svensk kontext publicerade Folkhälsomyndigheten 2015 en rapport om hälsa bland transpersoner som visade att en majoritet av de svarande hade utsatts för kränkande bemötande eller behandling minst en gång under de senaste tre månaderna. Gruppen transpersoner som helhet uppvisade också en betydande sämre psykisk hälsa, lägre självkänsla och svagare känsla av sammanhang än övriga deltagare. Nästan hälften av de som deltog i undersökningen uppgav att de på grund av rädsla för att bli överfallna, rånade eller ofredade ofta eller alltid avstod från att gå ut ensamma. (NCK 2018). Erfarenheter och kunskaper inom jourrörelsen visar att sådan rädsla och begräsning kan utnyttjas och förstärkas av en våldsam partner, som ett led i isolering och psykiskt våld. Även det faktum att majoriteten av svaranden uppgav att de hade lågt förtroende för samhällsinstitutioner och politiker (NCK 2018) riskerar att förstärka våldsutsatthet inom en relation, varför det är viktigt att jourrörelsen arbetar för att stärka sin förtroendeposition hos gruppen.

Även i en svensk kontext var det sexuella våldet framträdande, i synnerhet för unga transpersoner och bland personer som uppgav att könsindelningen kvinna/man inte passade dem. En tredjedel av de svarande uppgav att de utsatts för sexuella övergrepp, generellt sett oftare än andra grupper och i lägre åldrar, och för de som svarade att de någon gång erhållit ersättning för sex var genomsnittsåldern 11,7 år. Siffrorna gäller inte enbart våld utfört av en partner. (NCK 2018).

Kunskapen om partnervåld mot transpersoner är låg, i synnerhet gällande svensk kontext och mer forskning behövs. Enligt en undersökning som Folkhälsomyndigheten genomförde 2015 uppgav 17 procent (alltså nästan en femtedel) av transpersoner som utsatts för fysiskt våld det senaste året att förövaren varit deras partner. Av de som blivit tvingade till sex mot sin vilja uppgav en tredjedel att förövaren varit en tillfällig eller fast partner. Förutom att utsättas för de olika våldsformer som även används mot cispersoner riskerar transpersoner och ickebinära även att utsättas för våld som har sin grund i könsidentiteten/könsuttrycket. En våldsam partner kan exempelvis utnyttja den transfobi och sjukdomsstämpel som finns i samhället för att vålla psykiskt, känslomässigt och socialt lidande. Rädslan för att bli våldsutsatt i offentlighet kan utnyttjas för att förstärka isolering och kontroll. Transpersoner och ickebinära kan också, beroende på sexuell läggning, utsättas för makt- och kontrollstrategier som utgår från samhällets heterosexism, homo- eller bifobi. (NCK 2018).

Sammantaget kan vi alltså se att våldsutsattheten är statistiskt högre bland hbtq-personer än cis- och heteropersoner. Mest utsatta är de personer som identifierar sig eller sin sexuella läggning bortom samhällets tvåkönsnorm (såsom bisexuella och ickebinära personer). Undersökningar visar vidare att målgruppen överlag har lågt förtroende för myndigheter, vilket gör att idéburna organisationer kan göra värdefulla insatser för att stötta och hjälpa våldsutsatta.

Hedersrelaterat våld och förtryck mot unga hbtq-personer

Inom familjer med starka hedersnormer är våldsutsattheten för hbtq-personer ofta hög. Bland den forskning som finns, vilken är begränsad, framkommer att det kan räcka med rykten om hbtq-identitet hos en person för att förorsaka våld i form av verbala kränkningar, misshandel, isolering, dödshot och hot om tvångsgifte. Många ungdomar upplever att det finns uttalade eller outtalade hot om utfrysning från familjen och släkten om det skulle framkomma att de är hbtq-personer. Precis som hedersvåld generellt utförs och/eller sanktioneras våldet ofta av kollektivet, vilket minskar den utsattas chanser att söka stöd i sitt eget nätverk. Det finns också studier som visar att kunskapen om hedersrelaterat våld kopplat till hbtq-frågor bland svenska myndigheter generellt sett är låg vilket påverkar ungdomarnas möjligheter att få skydd och stöd. I de undersökningar som gjorts framkommer att det särskilt saknas insatser för unga män över 18 år. Här finns även brister inom den idéburna sektorn, där kompetensen om den multipla utsattheten av att leva i hedersvåld och som hbtq-person är begränsad. (NCK 2018)

Lika och olika

Våldet i hbtq-personers nära relationer präglas av samma mekanismer av makt och kontroll som kvinnojourserna har erfarenhet av från heterorelationer. Men det finns också komponenter i våldet som särskiljer sig, bland annat:

- En eller flera av parterna i relationen kan ha internaliserat samhällets homo-, bi- och/eller transfobi så att dessa blir en del av våldet i relationen. Detta innebär att hatbrott kan ske även inom en relation, där den våldsutsattas hbtq-identitet blir föremål för våldet och kränkningarna.
- Samhällets hetero- och cisnormativitet innebär osynliggörande av hbtq-personer, deras relationer och det våld som förekommer. Detta kan utnyttjas av våldsutövaren, liksom den rädsla som kan finnas för att bli utsatt för våld på offentliga platser, och blir en del av den isolering som är en vanlig typ av psykologiskt våld. Våldsutsatta hbtq-personer riskerar alltså att drabbas av dubbel isolering.
- Om en person valt att inte leva öppet med sin hbtq-identitet kan hot om att outa denna vara en del av våldet. För personer som lever i grupper med starka hedersnormer kan detta vara förenat med livsfara, och för personer som vet att deras identitet inte kommer att accepteras kan det innebära förlust av biologisk familj och vänner.
- Beroende på vistelseort kan hbtq-communityt vara litet och att berätta om våldsutsatthet kan upplevas som att en hänger ut sin partner. I de fall då en social familj ersatt den biologiska kan det vara extra känsligt eftersom en redan förlorat en familj och den kan finnas en rädsla att förlora även denna om en berättar om våldet.

- Att samhället varken förstår eller erkänner våldet försvårar även för den våldsutsatta att identifiera det våld hen blir utsatt för.
- Ökad förekomst av våld och våldsutsatthet kan hänga samman med ett riskbruk av alkohol och/eller droger som är en konsekvens av minoritetsstress, det vill säga stress som hänger samman med att leva utanför normen och majoriteten.
- Samhällets okunskap och oförståelse kan också leda till rädsla för att inte bli tagen på allvar eller bli lyssnad på om en anmäler eller söker vård för våldet.

Vad som kan konstateras av ovanstående stycken är att samhällets hetero- och cisnormativitet utgör en betydande del av våldet som riktas mot hbtq-personer, både direkt och indirekt. Att arbeta mot sådan normativitet är därför av stor betydelse. Det blir också tydligt att personer och grupper som inte lever i enlighet med samhällets binära uppdelning av kön och kategorisering av sexuell läggning som bygger på sådan binär uppdelning, är de som är mest utsatta för våld gällande i princip alla våldsformer. Unga bisexuella kvinnor kan identifieras som den mest våldsutsatta gruppen. Inom kvinnojourer finns ett fokus på kvinnor som utsätts för våld av män i heterosexuella relationer eftersom detta är ett gravt och omfattande samhällsproblem, men den forskning som finns visar alltså att hbtq-personer är mer våldsutsatta i sina nära relationer. Våldet har både likheter och olikheter, och både frekvensen av våld och våldets uttryck och mekanismer är viktiga att känna till för de jourer som vill inkludera hbtq-personer i sin verksamhet.

Utgångsläge

Den sammantagna bilden som jourerna gav vid dagens inledande var att jourerna upplevde frågan om hbtq som viktig men att det också fanns en osäkerhet kring om befintligt arbete inte var tillräckligt. En övervägande del menade att de inte möter målgruppen och att det därför också var svårt att se vilka anpassningar som eventuellt behövde göras. Frågan väcktes om varför målgruppen inte söker sig till jourerna, där det kan ligga nära till hands att tro att det beror på att behovet inte finns. Detta motsägs dock av forskning samt av den verklighet som RFSL Rådgivningen Skåne möter i sin verksamhet. Målgruppen är drabbad av en högre våldsutsatthet i nära relation än t ex hetero- och ciskvinnor, vilket indikerar på att behovet att söka stöd och hjälp torde vara stort. Det finns dock underlag som visar att målgruppen generellt är obenägen att söka hjälp utifrån, och att jourerna potentiellt skulle kunna ha en viktig roll här.

Samtliga närvarande jourer uppgav att de var tillgängliga för kvinnor, vilket inkluderade transkvinnor. Flera såg också ickebinära som en målgrupp, medan färre uttalat vände sig till samtliga transpersoner. En del vände sig till personer som utsätts för våld i nära relation oavsett könstillhörighet. Ungdomsjourerna betonade snarare ålder än kön i sin verksamhet, med undantag för en jour som uttalat vände sig till just transpersoner, vars stödkontakter till

stor del också utgjordes av just den målgruppen. Erfarenheten visade här att namn och uttalad målgrupp gjorde stor skillnad för vem som kontaktar verksamheten.

I den inledande presentationsrundan framhöll flera jourer också att de i sina stöd- och skyddsinsatser arbetar för att se och möta individen oavsett vem denna är. Inledningsvis övervägde inställningen att ett sådant förhållningssätt möjliggör att ge fullgott stöd och skydd. Redan under den första introducerande rundan reflekterade deltagarna dock över att det potentiellt varit gynnsamt med mer kunskap om hbtq-personers utsatthet för att säkerställa kvaliteten på det erbjudna stödet och skyddet. Deltagarna identifierade själva en viss kunskapsbrist i frågorna och framförde uppskattning för möjligheten att diskutera med andra vilka arbets sätt, metoder, verktyg och kunskapsunderlag som kunde användas för att utveckla arbetet.

Även en del av de jourer som uttalat arbetar med målgruppen upplevde svårigheter med att nå ut. Utgångspunkten var inte varför målgruppen inte söker sig till jourerna, utan vad jourerna behöver göra för att visa att de är tillgängliga och kan nyttjas av målgruppen. Detta föranledde en diskussion om språkbruk och hur jourerna kommunicerar kring sin verksamhet och vem de är tillgängliga för. Det etablerades snabbt konsensus kring att det är otillräckligt att rikta sig till "alla" eftersom flera målgrupper, däribland hbtq, tvivlar på att de räknas in i detta "alla". Det finns ofta en rädsla för okunnigt och fördomsfullt bemötande om verksamheter inte specificerar att de har kunskaper att möta just dem med hög kunskap om rådande förutsättningar. Flera jourer menade därför att de skulle se över sina kanaler och vilket språkbruk som syns där, med syfte att tydliggöra sin tillgänglighet för hbtq-personer.

Ett flertal av de deltagande jourerna framhöll att de aktivt arbetar med normkritiska och intersektionella perspektiv. De ansåg att detta medförde att de var medvetna om hur samhällets normer kring kön och sexualitet påverkade dem, som personer och som verksamheter. De framhöll att sådana perspektiv var en början till att arbeta inkluderande, men inte tillräckligt, och såg också behovet av fördjupad kunskap om våld och hbtq eftersom sådan kunskap hjälper en att identifiera risker och förutsättningar som hetero- och cisnormer annars riskerar att dölja. Sådana normer riskerar också att forma bemötandet på ett omedvetet plan om en inte aktivt motarbetar det. Detta befarades i sin tur skrämja bort målgruppen, vilket ytterligare motiverade deltagarna att fördjupa sina kunskaper. I gruppen rådde också bred konsensus kring att mer kunskap behövdes, och denna förståelse fördjupades under dagen.

Vad görs? Hur jourerna arbetar med målgruppen

Efter den inledande presentationsrundan delades deltagarna in i mindre diskussionsgrupper. Grupperna fick fritt disponera tiden under dagen, med undantag för paus för lunch, för att

hinna med samtliga frågor. Alla grupper menade att det var gott om tid för diskussion, vilket uppskattades och innebar att det fanns möjlighet för fördjupade diskussioner. I nedanstående stycke presenteras det arbete som jourerna i dagsläget bedriver för att möta våldsutsatta hbtq-personer.

De deltagande jourerna var av varierande storlek. Samtliga hade anställd personal, men medan någon jour endast hade ett fåtal deltidsanställda hade andra flera heltidsanställda, flera drev skyddade boenden och andra hade omfattande volontärverksamhet. Samtliga verksamheter var beroende av antingen statligt eller kommunalt stöd/samarbete, eller bådadera. Verksamheterna skiljde sig därför åt på flera sätt. En summering av hur jourerna i dagsläget arbetar med våldsutsatta hbtq-personer är därför just det: en summering som syftar till att i övergripande drag visa det arbete som görs.

Normkritik och intersektionalitet

Så gott som samtliga deltagande jourer uppgav att de arbetade utifrån ett normkritiskt perspektiv, något som de menade medförde att de i mötet med stödsökande personer inte lät normer eller egna antaganden om personen utifrån invanda föreställningar om hur våldsproblematik ser ut påverka bemötandet. Detta, tillsammans med en intersektionell förståelse av våld i nära relationer, menade flera var tillräckligt för att möta alla människor, oavsett könsidentitet, sexuell läggning eller relationsform. Att vara normkritiskt medveten och ha förståelse för intersektionalitet underlättar för att bemöta varje stödsökande som individ, menade flera deltagare, och bidrar till att inte göra egna antaganden i mötet. Flera påpekade också vikten av att vara medveten om vilka ord och vilket språkbruk en använder för att exempelvis inte köna den eller de personer som den stödsökande pratar om innan den själv gör det. Ordens betydelse och hur fenomen benämns har länge varit en viktig del av jourrörelsens arbete, så detta var inte något nytt för jourerna. Trots att dessa utgångspunkter är värdefulla för ett likvärdigt och gott bemötande är de otillräckliga som metod för att möta våldsutsatta hbtq-personer. Varken normkritik eller intersektionalitet innebär per automatik, kunskap om den särskilda våldsutsatthet eller sårbarhet som hbtq-personer kan erfara när de utsätts för våld i en nära relation, såsom exemplifierats ovan i sammanfattningen av forskningsläget.

Ett genomgående tema under dagen var vikten av att jourerna och de som är aktiva inom dem – som anställda, förtroendevalda eller volontärer – har ett ansvar och en skyldighet att kontinuerligt ifrågasätta sig själva, och vad den egna positionen – i organisationen och i samhället – innebär. Den egna positionen och de egna erfarenheterna påverkar vad vi ser och vad vi inte ser hos, och i mötet med, andra. Det framhölls att normkritiska och intersektionella perspektiv är viktiga led i ett sådant reflekterande arbete, men också att jourerna behöver inta ett jämsidesperspektiv i relation till dem de möter, snarare än ett ovanifrån- eller

välgörenhetsperspektiv, eftersom sådana positioner urholkar förtroendet för organisationerna.

Nekar inte någon hjälp

Flera av de deltagande jourerna menade att de inte hade så stor erfarenhet av att möta målgruppen. De hade också insikt om att detta kunde bero på att målgruppen inte valde att vara öppen med sin könsidentitet/sexuella läggning/rerelationsform i mötet med jouren och/eller att målgruppen saknade förtroende för jourerna och därför inte vände sig dit vid våldsutsatthet. Av de jourer som ändå menade att de mött målgruppen, om än vid få tillfällen, var det någon jour som menade att detta främst skett i den öppna verksamheten (t ex stödsamtal över telefon eller i öppen mottagning), medan en annan jour främst hade erfarenhet av möte med målgruppen i skyddat boende. En jour urskilde sig gällande kontakter med målgruppen, och det var den jour som ändrat namn till att särskilt benämna transpersoner som sin målgrupp. Denna jour hade gott om kontakt med denna målgrupp i alla stödkanaler. Medan samtliga deltagande jourer menade att de vid en initial kontakt inte skulle neka någon stöd eller hjälp, oavsett vilken form av våldsutsatthet det än gällde, så menade flera att det fanns typer av våldsproblematik som inte nödvändigtvis var jourernas spetskunskap. Exempelen som gavs var hatbrott eller det offentliga våld som män generellt sett löper risk att utsättas för, där jourerna därför – efter det initiala stödet – skulle hänvisa den stödsökande vidare till instanser som bättre kunde erbjuda fortsatt stöd. I vissa fall rådde dock en osäkerhet kring vilka instanser detta kunde vara, exempelvis gällande hbtq-personer som utsätts för just hatbrott, och här efterlystes mer kunskap om vilka stöd som fanns att tillgå.

Den sorg som hbtq-personer kan erfara i de fall då deras könsidentitet, könsuttryck, sexualitet och/eller relationsform inte erkänns eller accepteras av deras närstående inkluderades till viss del i förståelsen av våld för en av jourerna. Jouren menade att denna sorgprocess var en av de vanligaste kontakter de hade med målgruppen, och att det också var nära sammankopplat med upplevelsen och utsattheten för våld i många fall, men inte alla. Den aktuella jouren menade att det var ett viktigt stöd att kunna erbjuda.

Särskilda satsningar för likvärdigt stöd

Några av de deltagande jourerna hade gjort särskilda satsningar för att höja sin kunskap och sin möjlighet att ge stöd och skydd åt just hbtq-personer. Dessa jourer hänvisade till den höga våldsutsatthet som målgruppen utsätts för samt att samhällets dominerande hetero- och cisnorm gör att målgruppen osynliggörs och våldet förminskas. Att göra särskilda satsningar handlade för dessa jourer om att kunna erbjuda ett likvärdigt stöd för alla våldsutsatta.

Andra jourer hade prioriterat att göra satsningar för att kunna erbjuda stöd och hjälp till personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Här lyftes det fram att många satsningar gällande hedersvåld riktas mot unga tjejer och kvinnor, medan enbart ett fåtal satsningar görs för hbtq-personer som utsätts för hedersvåld. Bland de deltagande jourerna fanns en gedigen förståelse för våldsutsattheten som hbtq-personer riskerar om de lever i grupper med starka hedersnormer samt hur stöd och skydd kan erbjudas utsatta personer. De särskilda metoder och skyddsbedömningsverktyg som används i mötet med hedersvåld ansågs kunna användas även i fall där den våldsutsatta var hbtq-person.

Trots att deltagarna var överens om att de generellt hade låg kännedom om särskilda verktyg eller metoder för att möta våldsutsatta hbtq-personer, så fanns det också en samstämmighet i att många av de metoder, verktyg och instrument de behärskade och hade tillgång till i de flesta fall möjliggjorde fullgoda stöd- och skyddsinsatser. Tillgången innebar att jourer i mötet med varje individ kunde välja de metoder och verktyg som behövdes i den individuella situationen, samt att flera av de grundläggande metoder som används (såsom MI⁶, CFT⁷ och RBP⁸) är helt köns- och situationsneutrala. På grund av sin neutralitet ansågs de kunna användas i alla sammanhang och i mötet med samtliga stödsökande.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att de deltagande jourerna redan gör mycket för att kunna möta, stötta och hjälpa våldsutsatta personer oavsett kön, könsidentitet, sexualitet och relationsform. Under dagen för workshopen blev det dock tydligt för flera av deltagarna att det finns aspekter och dimensioner av våldsutsatthet som missas om juren inte har särskild kunskap om det som kan särskilja våldet som hbtq-personer utsätts för. Alla deltagare såg detta som viktigt, men inte alla menade att det fanns möjlighet att arbeta fördjupande med alla frågor som innebar särskild kompetens. Diskussionerna kring detta landade i att medan inte alla jourer måste ha fördjupad kunskap i alla frågor, är det viktigt att jourerna känner till varandras arbete och vilka stödinsatser som finns för olika grupper och utsattheter, för att kunna hänvisa stödsökande vidare till rätt instans vid behov.

Upplevda utmaningar

Dagen uppskattades för möjligheten att utbyta erfarenheter och fördjupade diskussioner om frågorna. Den summerande rundan vid dagens slut, och de samtal som fördes under dagen, visar att deltagarna reflekterat mycket över sin förförståelse, sina inställningar och arbetssätt. Medan samtliga deltagare menade att frågorna var viktiga synliggjordes flera viktiga utmaningar för att arbeta med våldsutsatta hbtq-personer i diskussionerna, i allt från strukturer till organisatoriska förutsättningar. Att tydliggöra utmaningarna är en viktig del av

⁶ Motiverande samtal

⁷ Compassion focus therapy

⁸ Response based practice

att arbeta framåtskridande i arbetet med att inkludera våldsutsatta hbtq-personer i jourernas verksamhet. Nedan följer en översikt av de utmaningar som jourerna identifierade under dagen, som berörde deras egna möjligheter att till fullo arbeta hbtq-inkluderande.

Uppdrag och namn

Ett stort problem på strukturell nivå är det faktum att jourerna framför allt arbetar utifrån det sjätte jämställdhetspolitiska målet: att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. De arbetar ofta med statsbidrag utifrån den förordning som stipulerar att stödinsatser enbart får riktas till kvinnor (och deras barn) för att erhålla statliga bidrag. Detta begränsar till viss del jourernas möjlighet att inkludera fler kön i sina stödverksamheter. Förordningen är också riktad till kvinno- och tjejjourer, det vill säga: det är enbart de verksamheter som kan definieras som sådana som har rätt att söka bidraget. Även om ett antal av de deltagande jourerna bytt namn som inte var könade, var majoriteten av de deltagande jourerna medlemmar i en av de två riksorganisationerna för tjej- och kvinnojourer, och kunde därmed klassificeras som sådan verksamhet. I flera grupper fördes diskussioner om för- och nackdelar med namnet kvinnojour. Namnet har en historisk betydelse, som till viss del tydliggör det övergripande samhällsproblemet som mäns våld mot kvinnor utgör, samtidigt som det är ett inarbetat namn och har stor förankring bland befolkningen. Men namnet är också exkluderande eftersom det urskiljer just kvinnor som målgrupp, vilket innebär att den jour som behåller det som namn behöver arbeta extra hårt för att tydliggöra att även andra kön är välkomna att använda dess stöd och skyddsverksamhet. En del av ungdomsjourerna hade löst problemet genom att i sitt namn betona just ålder i samband med att verksamheten vidgades till att inkludera alla kön, och en ungdomsjour adresserade transpersoner direkt i sitt namn. För kvinnojourerna upplevdes problematiken kring namn som svårare. Den närvarande jour som bytt namn till ett icke könat namn menade att det öppnade upp verksamheten, men den efterföljande diskussionen visade också en rädsla för att namnbyte kunde leda till förvirring och att de som behöver jourerna inte ska hitta till dem. Flera jourer såg positivt på fortsatta diskussioner kring hur en kan tänka för att hitta inkluderande och rättvisande namn.

Oro för perspektivkonkurrens

En annan sak som kom upp till diskussion var att flera av jourerna kände en oro kring att en introduktion av hbtq-inkludering i verksamheten kunde komma att innebära ett avsteg från det tydliga könandet av våldsproblemet. Det sågs som en potentiell risk att mäns våld mot kvinnor skulle nedprioriteras, att fokus skulle förtas från det faktiska samhällsproblem som mäns våld mot kvinnor utgör, att utsatta kvinnor inte längre skulle få tillgång till de resurser som jourerna redan i dagsläget kämpar hårt för att kunna erbjuda. Att öppna upp verksamheten för flera kön skulle innebära att en omskrivning av problemet gjordes –

jourernas uppdrag som idag handlar om mäns våld mot kvinnor skulle behöva kallas något annat. Inom kvinnojourerörelsen finns i dagsläget en stor skepsis kring att använda uttryck som "våld i nära relation" eller "partnervåld" eftersom sådana problembeskrivningar osynliggör förövaren och avkölar våldet. Många jourer arbetar också utifrån förståelsen att våldet är den yttersta konsekvensen av ojämställdheten mellan män och kvinnor. Att kalla problemet för just "mäns våld mot kvinnor" anses av många vara ett viktigt ställningstagande för att visa på våldets könade aspekt, synliggöra förövaren och benämna samhällsproblemet för vad det är. Detta blev också tydligt i de diskussioner som fördes under workshopen. Samtidigt var samtliga deltagare medvetna om att användandet av "mäns våld mot kvinnor" som problembeskrivning exkluderar hbtq-personer, och detta sågs genomgående som bekymmersamt. Det fanns en påtaglig vilja att finnas till för alla personer som utsätts för våld i en nära relation, men också en stark övertygelse om att jourerna har som uppdrag att även fortsättningsvis adressera det könade våld som i synnerhet män utsätter framför allt kvinnor för. Liksom gällande frågan om namn sågs frågan om vilka ord som användes för att beskriva verksamheten som oerhört viktig och en frustration kring hur olika ord och begrepp uteslöt eller förtog fokus från olika grupper blev tydlig. Detta även i de grupper som var tydliga med att deras verksamheter aktivt arbetar med ett intersektionellt perspektiv på våldet, där ett sådant perspektiv sågs som en resurs i arbetet men inte behjälpligt i frågan om verksamhetsbeskrivande ord och begrepp.

Språkbruk, eller "alla är välkomna"

Frågan om språkbruk aktualiserades i fler sammanhang. Som nämnts ovan fanns en genomgående insikt hos jourerna att de bar ansvaret för att kommunicera ut vem som kan använda sig av deras verksamheter och vad deras uppdrag är. Att de inte mött målgruppen våldsutsatta hbtq-personer, även om denna grupp var välkommen att kontakta dem, i den utsträckning som kan antas rimligt utifrån den statistik som finns kring våldsutsatthet såg jourerna alltså reflekterade tillbaka på dem själva och deras kommunikation och marknadsföring. Redan i början av dagen skönjdes insikten om att rikta sig till "alla" var otillräckligt då den aktuella målgruppen inte nödvändigtvis upplevde sig tilltalad. Ett budskap om tillgänglighet för "alla" behöver således backas upp av ett språkbruk som signalerar kunskap och kompetens i hbtq-frågor för att vinna målgruppens förtroende. Diskussionerna visade att det fanns en vilja till sådan kommunikation, men också en oro för att andra grupper då skulle känna sig exkluderade, enligt logiken att när en grupp specifikt tilltalas kan andra uppleva sig exkluderade, vilket skulle vara en oönskad konsekvens. Faktum var att flera jourer framhöll sin önskan att vara tillgängliga för just *alla* som behövde dem, men såg också begränsningen i sådan formulering.

I ovan diskussioner var det främst den yttre kommunikationen som diskuterades, men i flera grupper resonerades det även om det interna språkbruket och förhållningssätt. Att inkluderingsarbetet inte enbart kan handla om yttre arbete framhölls. Det betonades att ett

normkritiskt förhållningssätt måste genomsyra organisationen med ett ständigt ifrågasättande kring vilka omedvetna antaganden som görs i mötet med andra människor, såväl kollegor som stödsökande. Det uttrycktes en oro för att omedvetna hetero- och cisnormer skulle vara framträdande för stödsökande ur hbtq-gruppen, trots att det inte var organisationernas intention. Möjligheten om att personer ur målgruppen sökt stöd utan att organisationer varit medvetna om det framkom. Flera jourer betonade att det givetvis var upp till var och en att berätta vad en vill om sig själv, men att det faktum att stödsökande hbtq-personer eventuellt valt att inte berätta detta om sig själva kunde tolkas på att det inte upplevdes som tryggt – vilket deltagarna såg som ett problem. Även om detta var en spekulativ diskussion tog deltagarna det möjliga scenariot på allvar och såg sitt ansvar för att arbeta med frågan så att en stödsökandes val om att inte berätta om sin läggning/könsidentitet aldrig skulle handla om otrygghet eller rädsla i mötet med organisationen.

"Konsekvensen av en oreflekterad likabehandling är att alla behandlas som om de är heterosexuella"⁹

Även om det våld som jourerna oftast mötte hos de stödsökande var våld i en parrelation innefattar begreppet "våld i nära relation", som de flesta jourer uppgav sig arbeta utifrån, även våld i andra nära relationer – såsom olika familje- eller närstående relationer. I kontakter med stödsökande är det ofta en viktig uppgift att kartlägga det våld som utövas, samt att synliggöra vilka möjligheter till stöd och skydd den våldsutsatta har i sina egna nätverk. Här påtalades vikten av att använda ett språk som inkluderade olika typer av familj och närstående, och en medvetenhet hos stödgivaren om att det finns både biologiska, juridiska och sociala familjer. Medan samhället oftare lägger vikt vid det förra kan det inom hbtq-gruppen finnas en preferens för det senare. Att låta den stödsökande själv definiera sin familj ansågs därför viktigt. Likaså framkom förslaget att använda begreppet "närstående" hellre än "anhörig" då det senare ger tydligare associationer till biologisk eller juridisk familj. Jourerna menade sammantaget att de främst mötte personer som inte hade stöd från familj eller närstående, och reflekterade över att detta kunde bero på att de som hade stöd i egna kanaler kanske i mindre utsträckning sökte jourernas stöd. Oavsett så framkom i diskussionerna att det var viktigt att tänka på ordval, både i mötet med stödsökande och i extern kommunikation.

⁹ Våldsamt lika och olika 2008, sid 57

Samhällets bristande kunskap som hinder

I stycket ovan synliggjordes hur jourerna resonerade kring hur normer påverkade deras egen verksamhet och vem som upplever sig inkluderad och välkommen. I flera grupper lyftes även hur normerna i samhället generellt påverkar jourernas arbete, i frågan om denna målgrupp främst hetero- och cisnormer. Det fanns genomgående insikt om att dessa normer osynliggör våld i hbtq-personers relationer och att det finns stereotypa föreställningar som är direkt skadliga för hbtq-personer och som påverkar bemötandet negativt. Här såg jourerna det som en viktig uppgift att kunna vara en motvikt mot dessa normer och okunskap för att bidra till ett bättre bemötande och jämlikt stöd och hjälp.

Likaså sågs den generella okunskapen om våld (både våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor) som ett stort problem. Jourerna upplevde ett ansvar att förmedla den kunskap de själva besitter i frågan, och tillgängliggöra den för såväl allmänheten som för myndigheter, kommunala verksamheter, skolor och hälso- och sjukvård där kunskapsbristen upplevdes som påtaglig. Viljan till att bistå i sådan kunskaphöjning översteg flera jourers faktiska resurser och förutsättningar att göra så, vilket i sig sågs som ett omfattande och strukturellt problem. Ett faktiskt åtagande från politiker och samhället med långsiktiga satsningar för att förebygga våld saknas fortfarande i bemärkelsen att inte tillräckliga resurser inte ges till de aktörer – tjej- och kvinnojourerna – som har både gedigen erfarenhet, vilja och kompetens att utföra arbetet. Att den generella bilden av våld främst innefattar fysiskt våld innebär vidare att mycket våld osynliggörs, samt att våldsutsatta själva har svårt att identifiera sina erfarenheter som våld. Detta leder i sin tur till att många inte söker stöd och hjälp ur sin situation. Samtliga målgrupper berörs av detta, inte enbart hbtq-personer, och bilden av våld som framför allt fysiskt våld behöver ständigt utmanas. Att hetero- och cisnormativiteten i samhället i sig själva utgör en form av våld, då de skapar osynliggörande och exkludering av hbtq-personer, lyftes fram av ett par jourer som också resonerade kring hur jourerna kunde använda sig av normkritiska förhållningssätt i sitt externa arbete såväl som i det interna för att bidra till förändring. Ytterligare en aspekt som kom upp var att för en del personer upplevs frågan om hbtq accentuera sexualitet, och eftersom sexualitet fortfarande är tabu- och skambelagt skapar frågorna motstånd. Ett förslag var här att detta kan motverkas genom att bidra till ett öppnare samtalsklimat om sex och sexualitet för att på så sätt avdramatisera frågorna, med den tänkta effekten att en ökad öppenhet kan bidra till att minska tystnaden kring hbtq.

Behovet av särskild kunskap

I början av workshopen upplevde majoriteten av deltagarna att deras kunskaper i frågan om våld i hbtq-personers relationer som begränsad. Denna uppfattning både bekräftades och utmanades under dagens diskussioner. Flera jourer framhöll att de i mötet med stödsökande hade ambitionen att inte göra några antaganden kring personen, utan att det viktiga i alla möten var att möta just individen. När det under dagen framkom att hbtq-personers

våldsutsatthet i nära relationer var långt mycket högre än många deltagare visste, ledde den kunskapen till ett ifrågasättande kring om jourerna faktiskt mött hbtq-personer i sina verksamheter utan att veta om det – och reflektioner kring vad detta i så fall kunde bero på (som redogjort för ovan). Detta ledde i sin tur till att flera deltagare reflekterade över att metoden att ”möta individen” kanske inte var fullgod, utan att den tjänat på att kompletteras med kunskap om den särskilda utsatthet som kan råda i målgruppen. Sådan kunskap skulle innebära en annan medvetenhet och uppmärksamhet kring vilka signaler som kan vara viktiga att fånga upp, vilka frågor som kan behöva ställas för att den stödsökande själv ska kunna identifiera våldet och för att jouten ska kunna erbjuda ett adekvat stöd. Utan sådan kunskap sågs risken stor att agerande sker utifrån omedvetna normer och föreställningar, även om det inte är avsiktligt.

Det fanns en ambivalens i grupperna kring om våld i hbtq-personers relationer skulle ses som något särskilt från annat våld eller om det skulle ses som likadant. Som RFSL:s skrift ”Våldsamt lika och olika. Om våld i samkönade parrelationer” från 2006 visar så finns det både likheter och olikheter. I flera av diskussionerna fanns en preferens för att betona likheterna, eftersom det fanns en farhåga att om olikheterna betonades skulle gruppen dels riskera behandlas som avvikare, och dels riskerade osäkerhet skapas bland dem som arbetar med att möta målgruppen. Om tonvikten lades på olikheter sågs en risk i att även erfarna personer kunde uppleva en inkompetens att möta gruppen, att det skulle upplevas som ett stort steg från att arbeta med kvinnor som utsätts för mäns våld till att möta våldsutsatta hbtq-personer. I samtalen växte dock insikten fram om att en genomgående tonvikt på likheter också innebar att olikheter helt förbisågs. Att inte se och kunna bemöta olikheter innebär i sin tur att det finns risk för brister i bemötandet. Många upplevde sin kunskap om vilka olikheter som finns som bristfällig, och såg positivt på att få tillgång till mer kunskap om detta för att på så sätt informerat kunna avgöra när likheter respektive olikheter spelar roll i arbetet med målgruppen.

”För att kunna ge ett likvärdigt bemötande krävs insikt om människors olikheter”¹⁰

¹⁰ Våldsamt lika och olika 2008, sid 9

Frågan om likheter och olikheter kom också upp i frågan om vilka riskbedömningsinstrument som används, och huruvida dessa är applicerbara på hbtq-personers relation och livsomständigheter. Flera jourer hade svårt att se att någon särskild riskbedömning skulle behövas, utan menade att de som nu används var tillräckliga. De var likväl öppna för att denna inställning kunde grunda sig i att de saknade tillräcklig kunskap om vilka omständigheter som kan råda och om dessa skapade behov av andra instrument. En jour lyfte aktivt att de noterat att de instrument som användes helt saknar ett hbtq-perspektiv och efterlyste skyddsbedömningsverktyg som kunde användas för att komplettera.

Interna förutsättningar

Kvinnojoursrörelsen har arbetat med frågan om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i över 40 år. Under de decennium som gått sedan den första kvinnojouren i Sverige startade har stödfältet förändrats och kunskapen om frågan växt, både inom rörelsen, bland allmänheten och inom myndigheter. Likaså har jourernas förutsättningar för att bedriva sitt arbete förändrats på flera sätt. Ett genomgående problem som de deltagande jourerna pekade på var bristande tid och resurser för att vidareutbilda sig och utveckla sitt arbete i enlighet med den kunskap som finns gällande våld i hbtq-personers relationer. De begränsade förutsättningarna gäller inte enbart denna grupp, utan det framfördes som en generell begränsning att det saknades förutsättningar att utveckla arbetet att inkludera fler, eller innefatta andra metoder än i dagsläget. De saknade resurserna var inte bara finansiella, utan handlade i högre utsträckning om tid inom organisationen och i det dagliga arbetet. Gällande just hbtq menade flera att det var ett fält där kunskapen ökat betydligt på senare år, och där kunskap och etablerad förståelse de senaste åren allt mer utmanats – främst frågan om trans, där kunskapen som fanns tillgänglig för några år sedan i en del fall förkastats idag. Medan det självklart sågs som positivt att forskning görs och kunskapen utvidgas, innebar föränderligheten en oro för hur mycket tid uppdatering av kunskap skulle innebära. Att potentiellt behöva uppdatera kunskapen kontinuerligt i ett snabbt föränderligt fält sågs som en utmaning med bakgrund i de redan ofta hårt belastade verksamheterna.

De deltagande jourerna upplevde alltså att det fanns flera strukturella utmaningar som försvårar deras arbete med att inkludera hbtq-personer i sina verksamheter fullt ut, trots att viljan om att göra så finns. De identifierade också att det fanns flera områden där det helt eller delvis saknades kunskap och arbete för att kunna ge adekvat stöd och hjälp till målgruppen. Vilka områden detta var redogörs för nedan.

Vad görs inte? Vad saknas i arbetet med målgruppen?

Syftet med föreliggande kartläggning var dels att synliggöra det arbete som görs av jourerna i Skåne gällande våld i hbtq-personers relationer, men även att identifiera vad som *inte* görs och vilket stöd jourerna behöver för att ha möjlighet att stärka sitt arbete gentemot målgruppen. De första styckena nedan beskriver kunskapsluckor jourerna identifierade inom sin egen verksamhet, medan det i sista stycket framkommer vilka brister jourerna såg hos de myndigheter de har professionell kontakt med.

Juridisk kompetens

Det fanns genomgående en upplevelse av att det saknas kunskap om vilka juridiska regelverk och lagar som skapar särskilda förutsättningar för hbtq-personer. Det rådde osäkerhet om huruvida partnerskaps- och äktenskapslagar skiljde sig åt beroende på vilket kön partnern i paret har. Det fanns också en osäkerhet om hur lagar för föräldraskap kunde skilja sig åt mellan par där båda parter är biologiska föräldrar till barnet och de par där enbart den ena parten är biologisk förälder. Här identifierades en kunskapslucka gällande hur detta påverkade vårdnad om barn vid en separation. Några jourer uppgav att de hade kontakter med jurister som skulle kunna bistå om de mötte ett sådant fall, medan andra hade svårt att se vart de skulle kunna söka sådan hjälp. Ett antal jourer lyfte också att de såg ett behov av ytterligare kunskap om diskrimineringslagen generellt, men i synnerhet gällande hbtq.

Våld på andra arenor än den nära relationen

Eftersom de deltagande jourernas upplevelse generellt sett var att de mött väldigt få stödsökande ur målgruppen saknades överlag erfarenheter kring hur våldet som drabbar hbtq-personer skiljer sig från våldet som kvinnor utsätts för av män framför allt i nära relationer. Medan flertalet jourer framhöll att deras primära uppdrag handlade om att arbeta med mäns våld mot kvinnor, framkom att det främst var det våld som sker inom en nära relation som avsågs och som jourerna hade bäst kompetens kring – även om samtliga var högst medvetna om att mäns våld mot kvinnor också utövas på offentliga platser. Hur jourerna ställde sig till att vara ett stöd och en resurs för hbtq-personer som utsätts för våld på offentliga platser, till exempel i form av hatbrott, skiljde sig åt. Samtliga var överens om att ingen skulle neka att ge stöd till någon som vände sig till juren efter att ha blivit våldsutsatt, oavsett kön eller våldsincident, men flera menade att våld i offentligheten där offer och förövare inte har någon nära relation inte var deras primära uppdrag och inte heller deras expertis. Dessa jourer menade att därför att de efter initial stödkontakt därför skulle hänvisa en sådan stödsökande vidare, men flera uttryckte tveksamhet till vart. Någon föreslog RFSL:s brottsofferjour, men i samtalen framkom att det fanns en osäkerhet kring vilket stöd som

fanns att få i en sådan situation och utsatthet. Deltagarna efterlyste därför mer kunskap om vilka stödinstitutioner som finns att tillgå.

Att våldsarenor kan tangera och interagera med varandra sågs inte som självklart. I den diskussionsgrupp där detta lyftes framhölls hur hotet om våld på offentliga platser kan skapa rädsla och isolering och utnyttjas som maktmedel i en relation där våld förekommer, samt hur internaliserad homo-, bi-, eller transfobi kan förflytta våldet i relationen till offentligheten, exempelvis vid separationer eller uppbrott. Att rädsla för våld i offentligheten kan medföra att hbtq-personer väljer att dölja sina relationer och/eller könsidentitet/könsuttryck i offentligheten sågs i denna grupp som en våldsform och begränsning i sig och poängterade att jourer behöver en beredskap för att möta denna utsatthet.

Tydliggöra uppdraget och vilket stöd som erbjuds

Som nämnts ovan väcktes under dagen tankar om hur jourerna kommunicerade ut sitt uppdrag och vilket stöd/verksamhet de har att erbjuda, och hur detta påverkar vem som söker sig till dem. Förutom att deltagarna såg en vikt av att vara tydligare med att hbtq-personer inkluderas i deras målgrupp, urskildes också ett behov av att vara tydligare med vilket stöd en kan erhålla. Till viss del skiljer sig tillgängliga stödsatser mellan olika jourer, eftersom deras verksamheter är uppbyggda på olika sätt, men flera såg att det skulle vara gynnsamt om det blev tydligt att de – förutom stödsamtal i olika former – också kunde bistå med praktiskt stöd, till exempel stöd i myndighetskontakter, vårdkontakter och polisanmälan. Det fanns en önskan om att bli bättre på att kommunicera ut tillgängligheten för dem som utsätts för hedersvåld, inklusive de hbtq-personer som utsätts för hedersvåld på grund av sin hbtq-identitet, och för hbtq-personer generellt. När det framkom att hbtq-personer överlag har lågt förtroende för myndigheter såg flera jourer att de, och andra idéburna verksamheter, kunde spela en extra viktig roll för den målgruppen.

Hatbrott är en brottsrubricering som handlar om synliggöra förövarens motiv för brottet. Hbtq-personer riskerar att utsättas för hatbrott på offentliga platser, men också i sina nära relationer. När samhällets homo-, bi- eller transfobi internaliseras hos förövaren kan den ta sig uttryck av hat och våld mot en partner. De flesta jourer såg inte hatbrott begått på offentliga platser som deras primära uppgift, men flera uttryckte en önskan om att lära sig mer om hur en kan erbjuda stöd för personer som utsätts för sådant våld. Det fanns i ett par grupper också resonemang kring hur processen av normalisering kan appliceras på hatbrott och kränkande behandling av närstående med grund i den utsattas hbtq-identitet, samt att detta var en fråga som jourerna skulle kunna uppmärksamma i sitt arbete. Dessutom uppmärksammandes den internaliserade homo-, bi- och/eller transfobi som hbtq-personer kan erfaras, både utifrån att detta är en form av våld i egen kraft, men också hur jourerna kan vara ett stöd vid sådan förekomst och i sitt externa arbete motarbeta de dominerande hetero- och cisnormerna i samhället.

Metodstöd och verktyg

Ingen av de medverkande uppgav att de använde särskilda skyddsbedömningsinstrument eller riskbedömningsverktyg för målgruppen våldsutsatta hbtq-personer. Det fanns också en osäkerhet kring om sådana instrument och verktyg behövdes och på vilket sätt de i så fall skulle skilja sig från de som används i dagsläget. I diskussionerna blev det tydligt att det efterlystes kunskap om huruvida det finns särskilda metoder som kan användas i arbetet med målgruppen, eller hur existerande metoder kan kompletteras. Det fanns också en önskan om att få hjälp med att identifiera var det finns relevant kunskap att inhämta. Jourerna såg att de skulle kunna ta en mer aktiv roll i att motverka de normer som osynliggör hbtq-personer och den våldsutsatthet de riskerar. Sådan kunskap skulle då också kunna användas externt, i kontakt med skolor, myndigheter och i volontärverksamhet och på andra arenor dit jourerna har tillgång.

Hbtq-paraplyets delar – mer kunskap behövs

En av de frågor som jourerna ombads att besvara under workshopen var om de upplevde att de hade tillräcklig kunskap om hbtq-paraplyets olika delar och hur våldsutsattheten drabbar olika grupper inom paraplyet. Det generella svaret var nej. Många kunde känna igen sig i den förvirring som kan uppstå kring hbtq-paraplyet eftersom det innehåller både könsidentitet och sexuell läggning och det finns en osäkerhet kring vad som är vad, och hur de skiljer sig från varandra. Den allmänna uppfattningen bland grupperna var att detta var kunskap som krävde att en aktivt sökte den, även inom jourrörelsen, och inte fanns lättillgängligt inom arbetsområdet. Vid tal om den begränsade forskning som finns, var det många som inte kände till denna men uttryckte önskemål om att få tillgång till den.

Det fanns också en önskan om att få mer kunskap om de olika delarna av paraplyet, och då i synnerhet de grupper och identiteter som befinner sig utanför binäritet, gällande både könsidentitet och sexuell läggning, eftersom den könsbinära normen är så stark. Att olika grupper inom paraplyet kunde vara våldsutsatta på olika sätt och i olika grad efterlystes det också ytterligare kunskap om, samt vad en som jour och stödgivare behöver vara uppmärksam på för att kunna erbjuda ett fullgott stöd och skydd. I dessa samtal identifierades också en osäkerhet kring vem som är den primära förövaren bland våldsutsatta hbtq-personer, om det vanligtvis är en partner och enbart en partner – såsom det kan se ut i heterosexuella förhållanden där våld förekommer – eller om det är andra eller flera personer som i huvudsak utövar våldet, och ytterligare kunskap efterlystes.

Det faktum att hbtq-paraplyet så ofta behandlas som en homogen grupp lyftes i en grupp fram som ett problem. Så även att hanteringen av hbtq-paraplyet som *en* grupp osynliggör hierarkier mellan och exkludering av olika grupper inom gruppen. Detta, menade den grupp som diskuterade frågan, riskerar att skapa ytterligare risker för våld och psykisk ohälsa bland

olika hbtq-grupper eftersom inte heller de arenor och rum som av majoritetssamhället antas vara trygga och välkomnande per automatik är det. Diskussionen i fråga utmynnade i att de jourer som aktivt vill arbeta med hbtq-personer och hbtq-frågor behöver ha kunskap om detta och även till viss del ta ett ansvar för att försöka påverka för mer jämlikhet mellan grupperna.

Hbtq på nationell nivå inom jourrörelsen

Majoriteten av de närvarande jourerna var anslutna till en av de två nationella riksorganisationerna för kvinno-, tjej- och ungdomsjourer. I ett par av diskussionsgrupperna lyftes att de upplevt sig bemötta av okunskap och visst ointresse av frågan om våld i hbtq-personers relationer när de försökt lyfta den inom sin riksorganisation. Jourerna fann det troligt att en möjlig förklaring till detta kunde vara den risk som identifierats under tidigare diskussioner under dagen – att frågan ska förta fokus från mäns våld mot kvinnor och bidra till att avköna våldet i samhället på ett sätt som osynliggör den maktobalans som ses som en grundläggande förklaring till våldet. Detta, i kombination med att det finns intresseorganisationer för hbtq-personer, såsom RFSL, antogs vara faktorer till varför frågan inte lyftes mer på nationell nivå av riksorganisationerna. Eftersom riksorganisationerna ofta kan bistå medlemsjourerna med både kunskap, resurser och legitimitet gällande olika frågor ansågs riksorganisationernas uppfattade svala intresse för frågan som ett problem.

Vad saknas hos myndigheter?

Som vi kan se ovan så kunde jourerna ganska lätt identifiera brister och luckor i de egna verksamheterna gällande kunskapen om och bemötandet av våldsutsatta hbtq-personer. En annan fråga som de ombads diskutera under dagen var hur de upplevde kontakten med myndigheter gällande detta, både utifrån eventuella specifika kontakter och generellt. Bilden som framkom var dyster. Det fanns ett lågt förtroende för att myndigheter på något vis skulle kunna kompensera för de brister som jourerna sett hos sig själva, snarare var upplevelsen att kunskapen om, och intresset för att lära sig mer om, frågan var betydligt lägre hos myndigheter än inom organisationer i den idéburna sektorn.

Något som sågs som ett problem var att bemötandet av hbtq-personer inom myndigheter upplevdes som personbundet. Upplevelsen var att det hängde på om den myndighetsperson som tog hand om aktuella ärenden hade intresse av och kunskap om frågan huruvida personen bemöttes väl och kompetent eller inte. Sådan personbundenhet innebär att det brister i den likvärdiga service som invånare har rätt till i kontakter med myndigheter. Här sågs ett stort behov av både kunskapshöjning och kunskapsutjämning. I grupperna fanns det också erfarenheter av att polisen inte tar våld mot hbtq-personer, vare sig det sker i offentligheten som hatbrott eller inom en nära relation, på allvar. Det innebär i sin tur lägre skydd och rättssäkerhet för hbtq-personer i jämförelse med resten av befolkningen. Det framhölls dock

samtidigt att det fanns en generell frustration gentemot polis och rättväsende kring alla de frågor som jourerna arbetar med, där inte heller mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer prioriteras inom polis- och rättsväsende.

De jourer som mötte många personer som på något vis hade kontakt med Migrationsverket upplevde organisationens metoder för myndighetsutövning som väldigt problematisk, både gällande våld i nära relation generellt och i synnerhet hbtq-personer. Tillvägagångssättet för att utreda huruvida en person identifierar sig inom hbtq-paraplyet ansågs fundamentalt kränkande och sågs utgöra en form av våld mot en redan sårbar grupp. Deltagarna betvivlade att gemene handläggare inom myndigheten hade kunskap och kompetens inom hbtq-frågor och hbtq-personers utsatthet i världen. Det fanns en stark önskan om att myndigheten skulle göra insatser för att kunna bemöta gruppen bättre, värdigare och mer korrekt i enlighet med universellt erkända mänskliga rättigheter.

Jourerna upplevde vidare en tröghet och motvilja mot förändring inom myndigheter, framför allt socialtjänsten, exempelvis i frågan om binärt språk. Det fanns också en upplevelse om att myndigheter sällan erkände eller reflekterade över den maktposition de besitter gentemot invånare och att det inom myndighetsutövning borde finnas högre krav på, och större möjligheter till, personlig reflektion kring maktutövande. Detta menade deltagarna skulle kunna bidra till större mottaglighet för förändring och normkritiska förhållningssätt. I diskussionerna framhölls det att detta inte primärt handlar om utökade möjligheter till utbildning, utan just möjligheten till utveckling och reflektion i frågor som utmanar rådande normer och maktförhållanden.

Socialstyrelsen är en huvudsaklig finansiär till många tjej-, ungdoms- och kvinnojourer. Socialstyrelsen delar ut stöd utifrån en förordning som fastställts av socialdepartementet. Enligt denna förordning beviljas enbart stödinsatser för våldsutsatta kvinnor/flickor. Inom förordningen finns alltså inget utrymme att söka medel för att arbeta med stöd till våldsutsatta hbtq-personer av andra kön, vilket utgör ett problem och skapar begränsade möjligheter att arbeta med målgruppen. Några av de närvarande jourerna menade att det skulle vara fördelaktigt att istället arbeta utifrån en skrivelse som stödjer arbete för att motverka patriarkalt våld.

Eftersom samhällets starka cis- och heteronormer utgör en så tydlig grund för det våld som hbtq-personer riskerar utsättas för var det flera närvarande jourer som poängterade vikten av att fler instanser i samhället – särskilt det som lyder under det offentliga och samhällsnyttan, såsom skolor, sjukvård och myndigheter – borde arbeta aktivt med att ifrågasätta dessa normer. Att begränsande normer fortfarande är så dominerande sågs som ett samhälleligt misslyckande.

De deltagande jourerna såg alltså att deras organisationer hade en viktig uppgift att stötta en målgrupp som de såg svikas av myndigheter. De önskade att myndigheter mer aktivt skulle arbeta med denna fråga, men också anta ett normkritiskt förhållningssätt till sin egen verksamhet och sin myndighetsutövning för att denna verkligen skulle uppfylla de ambitioner

om jämlikhet och mänskliga rättigheter som Sverige som stat förbundet sig till. Jourerna ansåg dock inte att det var deras primära uppgift att påverka myndigheter i detta, men flera såg positivt på att vara del av ett sådant möjligt förändringsarbete utifrån sina erfarenheter.

Identifierade behov och tankar kring fortsatt arbete

I styckena ovan redogörs för det arbete som jourerna menar görs för målgruppen våldsutsatta hbtq-personer och vad som inte görs, av dem själv och av andra. Nedan summeras i korthet de behov och tankar kring fortsatt arbete som jourerna identifierade gällande sina egna verksamheter.

- Det är viktigt med erfarenhetsutbyte mellan olika verksamheter på området. Det är även viktigt att ha nätverk för att veta var olika kompetenser finns för att kunna slussa vidare snabbt. Även vikten av att kunna skapa goda relationer mellan olika verksamheter framhölls, samt vikten av forskningsbaserad kunskap och förutsättningar för att kunna ta del av denna och inkorporera den i verksamheterna.
- Det finns ett behov av högre och mer jämn kunskap i organisationerna gällande hbtq-frågor. Behovet innefattar stöd för kunskapshöjning och kompetensutveckling, men också metodstöd så att nya i verksamheten får tillgång till kunskapen direkt. Hbtq måste också införlivas i språket och inte ses som något som ligger utanför vad som kan upplevas som det "egentliga" uppdraget.
- Det intersektionella och normkritiska perspektiven är väsentliga i verksamheterna. Inte enbart utifrån hbtq men även andra faktorer som påverkar hur våldsutsatta har möjlighet att söka skydd och stöd på andra sätt än via jourerna, och för dem där jourerna är den enda chansen till stöd och hjälp. Frågan om det finns, eller finns behov av, hbtq-certifierade skyddade boenden lyftes.
- Det var tydligt att jourerna upplevde ett behov av ytterligare kunskap och utbildning i juridiska frågor, samt hjälp med hur en kan hitta mer kunskap vid behov. Jourerna efterlyste också kunskap om vilken lagstiftning som är specifik och i synnerhet påverkar hbtq-personer samt hur diskrimineringslagen fungerar för gruppen.
- De deltagande jourerna tog med sig att den externa kommunikationen och språkbruket var viktig att tänka på, dels att den inte bör vara alltför binär och dels att den kan behöva adressera hbtq specifikt för att målgruppen ska känna sig inkluderad och välkommen.
- Hjälp eftersöktes kring hur verksamheterna kunde balansera att lyfta mäns våld mot kvinnor som ett dominerande samhällssystem, men samtidigt inkludera hbtq och hur verksamheter kan arbeta med dessa två perspektiv parallellt. Hur kan en hålla sådana levande diskussioner

inom en organisation och hur hantera att det både finns ett behov av att avköna frågan och ett behov av att behålla fokus på kön för att inte osynliggöra det köande våldet?

- Flera deltagare vittnade om att frågorna mötte visst motstånd inom organisationen, och efterlyste hjälp med hur sådant motstånd kan bemötas och hur arbetet kan struktureras och organiseras för att garantera jämlikt bemötande. Hjälp efterfrågades också kring metoder för självreflektion, att tänka utanför sig själv och hur ens förutfattade meningar och antaganden spelar roll i bemötandet.
- Det framkom i flera grupper en önskan om att kunna arbeta kontinuerligt med fortbildning i frågan, men det fanns också ifrågasättande kring vilka förutsättningar som rent organisatoriskt finns för detta. Här önskades hjälp med metoder, men även genomgripande utbildning i normkritik och normkritisk pedagogik för att arbetet skulle genomsyra organisationen. Det efterfrågades övningar som kan öka den normkritiska kompetensen och förslag framkom om att varje möte inom en organisation till exempel kan inledas med en sådan övning.
- Ett tips som utbyttes mellan deltagarna var att tänka på representation i organisationens positioner (t ex förtroendevalda), men också hur lokalen ser ut. Att sätta upp en regnbågsflagga, köpa in böcker på ämnet eller på andra sätt synliggöra frågan på gemensamma utrymmen kan bidra till att skapa ett förtroende och ett tryggt rum.
- En åsikt, snarare än en fråga, gällande att hbtq-frågor borde vara synliga på fler ställen i samhället framkom. I synnerhet skolan identifierades som en viktig plats, både av anledningen till att barn befinner sig i skolan under så stor del av sin tid och eftersom jourerna har erfarenhet av att kränkningar som sker i skolan riskerar att både bli långvariga och allvarliga på flera sätt om skolan inte kan hantera dem.
- Majoriteten av deltagarna önskade slutligen ytterligare kunskap om de olika delarna inom hbtq-paraplyet, i synnerhet kopplat till våldsutsatthet i nära relationer och då främst partnerrelationer.

Avslutande sammanfattning

Förekomsten av våld i nära relationer är hög inom gruppen hbtq-personer, något som samhällets starka hetero- och cisnormer bidrar till. Organisationer inom kvinnojourserna är experter på våld i nära relationer, men fokuserar främst på det våld som utövas av män mot kvinnor i heterosexuella relationer, samtidigt som många av de organisationer som specifikt vänder sig till hbtq-personer tenderar att inte ha fokus på våld i nära relationer. RFSL Rådgivningen Skåne identifierade här en lucka kring våld i hbtq-personers nära relationer, vilket föranledde denna kartläggning.

Kartläggningen visar att jourerna i Skåne, som bjöds in till en heldags workshop hos RFSL Rådgivningen i Skåne, hade ett stort intresse och ett genuint engagemang för frågan. Det var tydligt att den övervägande ambitionen var att finnas till för alla som utsätts för våld i nära relationer, oberoende av könsidentitet/uttryck eller sexuell läggning, men att det också fann en medvetenhet hos majoriteten av de deltagande jourerna om att de sällan mötte målgruppen. Orsaken till detta diskuterades under dagen, och vid dess avslut framfördes av flera deltagare att dagen varit ett startskott för ifrågasättande av och reflektion kring egna förhållningssätt med en uttalad förhoppning att detta skulle leda till förändring som tillgängliggjorde verksamheterna för målgruppen. Den initiala tvetydiga inställningen – att jourerna hade tillräcklig kompetens att möta alla våldsutsatta samtidigt som det fanns en självupplevd kunskapsbrist om frågorna – utvecklades under dagen till en insikt om att en kunskaps- och kompetenshöjning varit fördelaktig. Deltagarna pratade om vikten av att förstå skillnader och likheter i våldet, dess förekomst och utbreddhet, hur samhällets normer bidrar till våldet och betonade själva vikten av normkritik och intersektionella perspektiv. Några deltagare efterlyste stöd i hur normkritik kan införlivas i organisationens strukturer. I dessa diskussioner blev det också tydligt att det finns interna organisatoriska förutsättningar som till viss del utgör ett hinder för ett fördjupat arbete med frågan, främst i form av bristande tidsmässiga resurser. Många verksamheter vittnade om hög arbetsbelastning med begränsat utrymme för fördjupande fortbildning om strukturell förändring, även gällande processer som skulle öka tillgängligheten och inkluderingen i relation till stödsökande. Det framkom även att det fanns en viss rädsla för perspektivkonkurrens, en upplevd osäkerhet hur de nationella riksorganisationerna ser på frågan samt en tveksamhet hur bidragsgivande instanser värderar arbetet utifrån att jourernas uppdrag framför allt uttrycks handla om mäns våld mot kvinnor. Här fanns en önskan om ökat stöd från såväl riksorganisationer som möjligheter att bredda verksamheten med finansiärers medgivande.

När blicken riktades utanför den egna verksamheten blev det tydligt att jourerna upplevde att myndigheters bristande kunskap och kompetens om våld i hbtq-personers nära relationer var ett stort problem. Dessa brister förstärker gruppens utsatthet och svaga förtroende för samhällsinstitutioner. I diskussionerna såg jourerna att deras verksamheter därför kunde fylla en viktig roll och funktion för målgruppen. Att fler verksamheter tog ansvar för att utmana begränsande normer sågs som både viktigt och önskvärt.

Slutligen kan konstateras att ett hbtq-inkluderande arbete handlar om att alla personer, oberoende av kön och sexuell läggning, ska ha tillgång det stöd och den hjälp de har rätt till. För att tillgodose detta behöver stöd- och skyddsaktörer ha kunskap om risker och sårbarhet på gruppnivå, men i det individuella mötet måste frågor och samtal om våldet formuleras på ett sådant sätt att det kan appliceras och tillämpas på samtliga stödsökande och våldsutsatta. Det handlar således även om att synliggöra och granska omedvetna normer och antaganden, eftersom dessa annars riskerar prägla bemötandet och det skydd och stöd som erbjuds. Att jourernas önskan i slutet av dagen var att lära sig mer om frågan vittnar om deras djupa engagemang för våldsutsatta och genuina ambition att kunna erbjuda ett fullgott och likvärdigt bemötande till alla som utsätts för våld i en nära relation. Det engagemanget behöver kunna förverkligas genom att resurser skjuts till de aktörer som arbetar med stöd och skydd samt att frågan om våld, normer och makt sätts på den samhälleliga agendan.

Bilaga 1 – Frågor till deltagande jourer

1. Beskriv er verksamhet och ert nuvarande arbete med hbtq- och våldsutsatthet
2. Vad anser ni saknas i arbetet kring våldsutsatta hbtq-personer, både gällande ert eget arbete och i samhället i stort?
3. Upplever ni att ni har tillräcklig kunskap kring lagstiftning och juridiska förutsättningar som gäller för hbtq-personers relationer? Exempelvis separationer och vård av barn. Vet ni vart ni kan vända er för att inhämta denna kunskap, eller hänvisa vidare?
4. Erbjuder ni stöd för våld som sker på andra arenor än inom en parrelation? Exempelvis riskerar hbtq-personer att utsättas för hatbrott och våld på offentliga arenor – kan en söka stöd för sådant våld hos er?
5. Vad är era erfarenheter av hur våldsutsattheten ser ut för hbtq-personer? Drabbas de oftare av en komplex våldsutsatthet av både partner och familj? Uttrycker målgruppen att deras familj övervägande utgör ett stöd eller är våldsutövare? Stöter ni på problematiken att stödsökande inte vågat eller velat "komma ut" för sin familj – på ett sätt som minskar deras möjlighet att få stöd av familjen, och/eller ökar deras våldsutsatthet?
6. Använder ni några särskilda metoder eller tillvägagångssätt som möter den särskilda sårbarhet som hbtq-personer kan erfaras? Exempelvis de dimensioner av sårbarhet som identifieras inom *Uppbrottstrappan*?
7. Har ni några särskilda rutiner för placeringar i skyddat boende när det gäller hbtq-personer, eller följer ni era vanliga rutiner vid skyddsplaceringar och skyddsbedömningar? Finns det skyddsbedömningsverktyg som tar hänsyn till att hbtq-personer kan befinna sig i särskild våldsutsatthet (såsom det t ex gör för personer som lever i hedersvåld)?
8. Hur upplever ni myndighetskontakter i ärenden som gäller våldsutsatta hbtq-personer? Upplever ni att myndigheter har tillräcklig kunskap och kompetens för att bemöta hbtq-personer och de särskilda omständigheter som kan råda?
9. Det finns forskning som visar att bisexuella kvinnor i högre grad än andra är utsatta för våld och att transpersoner i något högre grad utsätts för hatbrott och våld på offentliga arenor samtidigt som de löper högre risk att utsättas för våld i nära relation. Har ni märkt högre grad av våldsutsatthet och våldskomplexitet för olika grupper inom hbtq-paraplyet? Upplever ni att ni som organisation har tillräcklig kunskap om de olika delarna inom hbtq-paraplyet – både avseende sexuell läggning och könsidentitet?

Litteratur och lästips

Litteratur som använts i kartläggningen:

Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt. NCK. 2009

Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt. NCK. 2018

Våldsamt lika och olika. En skrift om våld i samkönade relationer. Jacobson, Maria. 2008

Ytterligare lästips:

The Breaking Up Stairs. Tidskrift för genusvetenskap 2014. G. Smirthwaite och C. Holmberg

Förtroende att stärka. Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser och vad som behöver förändras. RFSL 2016

Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer. Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns? FORTE 2018

Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige Folkhälsomyndigheten 2015

Inkludera. Jämställdhet och HBTQ i organisationen. Frida Ohlsson Sandahl. 2018

Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer, Länsstyrelserna 2018

Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta hbtq-personer. Ett kunskapsstöd från RFSL Stödmottagning. RFSL 2018

”Men du har ju blivit våldtagen” - om våldtagna mäns ordlöshet, Hans Knutagård, 2009

Orsak: våldtäkt. Om våldtagna män i medicinsk praktik. Jens Lindberg 2015

Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer, Folkhälsomyndigheten 2014

”Vi utgår alltid från individen”

En kartläggning av skånska kvinno- och ungdomsjourers arbete med stöd och skydd till våldsutsatta hbtq-personer

UTGIVEN AV: RFSL Rådgivningen Skåne

PROJEKTLEDARE: Žana Dončić

FÖRFATTARE: Malin Beckman

PUBLICERINGSÅR: 2019